

Українці під час війни: гордість, пам'ять, перемога Результати моніторингу громадської думки (вересень 2024 р.)

Ключові висновки:

1. Найбільш помітні зміни, що відбулися в громадській думці протягом важкого, з погляду перебігу російсько-української війни, року, стосуються уявлень громадян про відповідальність агресора й інших акторів за розв'язану війну та очікувань щодо контурів майбутнього миру. У суспільстві зростає частка громадян, які покладають провину за війну на всі сторони конфлікту (Росію, Україну, Захід), тоді як частка тих, хто винуватить виключно російську владу на чолі з Путіним, зменшилася із 72% у лютому 2023 р. до 54,1% у вересні 2024 р. Зменшилася також частка громадян, які в якості мирної угоди погодилися б лише на повну і безумовну капітуляцію країни-агресора, виплату нею компенсацій та репарацій за завдану шкоду в повному обсязі, – із 42% минулого вересня до 31,9% зараз. Загалом можна сказати, що з питань, що стосуються війни – її початку, перебігу і можливого завершення, громадська думка змінюється досить динамічно.

2. Найбільшим здобутком українського народу, який є предметом національної гордості, більшість респондентів (66,6%) вважають Збройні сили України та їхні звитяги в російсько-українській війні. Це максимальний показник за всю історію спостережень. Загалом громадяни все більше пишаються подіями та особистостями, які уособлюють спротив і суб'єктність українського народу: боротьбою українських правозахисників радянської доби, провідників національно-визвольного руху, УПА, волонтерським рухом, міжнародним визнанням України у світі. Понад 14% вважають здобутком українського народу, яким варто пишатися, обрання В. Зеленського Президентом України.

3. Війна істотно змінила регіональний ландшафт думок. Чіткого поділу на Схід і Захід більше немає, як немає консолідованої позиції того, що в російській пропаганді називали «південно-східною» частиною України. Нині регіональні відмінності в громадській думці мають більш складну і плинну конфігурацію. Почасти це пов'язано з інтенсивними міграційними процесами всередині України, почасти – із сутнісною зміною поглядів мешканців колись проросійськи налаштованих областей України на долю власної держави і відносини з державою-агресором. Мешканці різних регіонів нині по-різному конструюють національний наратив, однак процес трансформування національної свідомості ще не завершений. У регіональному контексті можна говорити про більш радикально налаштованих з багатьох питань мешканців Півдня чи Заходу і більш поміркованих мешканців Центру України.

4. Під впливом подій війни в Україні змінюється культура ставлення до ментального здоров'я. З одного боку, є значний ризик стигматизації людей з досвідом участі в бойових діях, за ознакою ментального здоров'я. Понад 86% респондентів вважають, що всім таким військовим потрібна спеціалізована психологічна допомога. З другого боку, дається взнаки загальна пильність громадян щодо впливу війни на психологічний стан населення (понад 80% опитаних убачають у своєму найближчому оточенні ознаки погіршення ментального здоров'я). Нині суспільство є консолідованим у думці, що під час війни не варто нехтувати ментальним здоров'ям, бо є й важливіші справи. Такої позиції дотримується близько 64% опитаних.

Методологія

Масове опитування громадян проведено Інститутом соціальної та політичної психології НАПН України спільно з Асоціацією політичних психологів України 17–28 вересня 2024 року в рамках щорічного моніторингу громадської думки за вибіркою, що репрезентує доросле населення України віком від 18 років і старше. Опитування проводилося методом очного інтерв'ю. Опитано 1157 респондентів у всіх регіонах України за винятком тимчасово окупованих територій. Похибка вибірки становить 3,2%.

Для аналізу регіональних особливостей використано умовний поділ України на такі макрорегіони:

- Західний (Волинська, Закарпатська, Івано-Франківська, Львівська, Рівненська, Тернопільська, Чернівецька області);
- Центральний (Вінницька, Житомирська, Київська, Кіровоградська, Полтавська, Сумська, Хмельницька, Черкаська, Чернігівська області, м. Київ);
- Східний (Дніпропетровська, Донецька, Запорізька, Харківська області);
- Південний (Миколаївська, Одеська, Херсонська області).

Результати

Від початку російської агресії у 2014 році частка громадян, які ствердно відповідають на запитання «Чи підтверджуєте Ви прийнятий у 1991 році Акт проголошення незалежності України», стабільно перевищує 90%. У 2023–2024 роках цей показник сягнув максимальних за роки спостережень значень – 97,7% і 97,2% відповідно. Для порівняння: у 2011 році кількість ствердних відповідей на це запитання була майже на 20% меншою і становила 78,4%.

Прихильність до ідеї державної незалежності протягом останнього – воєнного – десятиліття є стабільно високою в усіх регіонах України. Винятком є Південь, де громадська думка з цього питання зазнає певних коливань: у 2014 році підтвердили Акт проголошення незалежності України 96,6% мешканців південних областей, у 2015 – уже 78,8%, у 2019 – 97,1%, у 2024 – 88,9%.

Частка респондентів, які вважають, що Україна сьогодні є справді незалежною державою (41,7%), майже дорівнює кількості тих, хто так не вважає (39,3%). Думка мешканців різних регіонів України щодо цього питання помітно відрізняється. Так, на Півдні понад половину респондентів (58,5%) убачають в Україні справді незалежну державою, не убачають – чверть (26,7%). На Сході ситуація дзеркально протилежна: 26,2% – так і 52,1% – ні.

Водночас певна більшість громадян (ніколи не менше ніж 70% з 2014 р., 78,7% – у 2024 р.) вважають, що Україна спроможна існувати як справді незалежна держава. Найбільше певності з цього питання мають респонденти на Заході (94,1%). Упевненість мешканців Сходу і Півдня то падає, то зростає, причому не завжди синхронізовано. На момент останнього опитування погодилися з тим, що Україна спроможна існувати як справді незалежна держава, понад 75% респондентів обох регіонів.

Серед здобутків українського народу, які найбільше заслуговують бути предметом національної гордості, з відривом лідирують Збройні сили України та їхні звитяги в російсько-українській війні. На момент останнього опитування 66,6% респондентів обрали зі списку здобутків саме цей пункт, тоді як рік тому – 57,3%, а у 2021 р. – лише 36,4%. Помітно більшу значущість для національної гордості порівняно з попередніми роками нині має боротьба

українських правозахисників (П. Григоренка, Л. Лук'яненко, М. Руденка, В. Чорновола та ін.) проти тоталітарного режиму (36% у 2024 р. порівняно з 24,7% у 2023 р.). Також збільшилася частка респондентів, які пишуться діяльністю провідників українського національно-визвольного руху (М. Грушевського, В. Винниченка, С. Петлюри та ін.) – 28,4% у 2024 р. порівняно з 21,9% у 2023 р., і боротьбою УПА (26,6% у 2024 р., що є максимумом за всю історію спостережень). Перемогу в Другій світовій війні нині вважають здобутком українського народу, який заслуговує бути предметом національної гордості, 27,1% респондентів, що помітно більше, ніж торік (21,0%). Це відбулося значною мірою через зміни в громадській думці мешканців Півдня (11,7% – у 2023 р., 24,4% – у 2024 р.) і Заходу (11,7% – у 2023 р., 23,6% – у 2024 р.).

Мешканці різних регіонів України по-різному розуміють національну гордість і пишуться різним. Наприклад, у південних областях найбільшу гордість викликають досягнення українських спортсменів (61,5%) і міжнародне визнання України у світі (55,6%). На Заході найбільшим здобутком українського народу і предметом національної гордості вважають проголошення Незалежності України (69,4%). На Сході і в Центрі лідерами в символічному рейтингу здобутків є звитяги ЗСУ (63,8% і 74,1% відповідно). Серед мешканців східних регіонів частка тих, хто пишеться боротьбою українських правозахисників радянської доби та діяльністю провідників національно-визвольного руху, коливається на рівні 16%.

Понад 70% респондентів цілком або скоріше підтримують закон, що забороняє на всій території України діяльність Української православної церкви (Московського патріархату) та інших церков, керованих державою-агресором, і 15% – не підтримують. А проте регіональні відмінності з цього питання не настільки виразні, як відмінності серед прибічників різних конфесій. Найбільша частка прихильників згаданого рішення – серед прибічників Української греко-католицької церкви (87,1%) і Православної церкви України (82,8%), найменша – серед вірян Української православної церкви Московського патріархату. Серед прибічників інших конфесій або тих, хто не належить до жодної конфесії, кожен п'ятий байдужий щодо цього.

Нині лише 54,1% респондентів винуватять російську владу на чолі з Путіним у початку повномасштабного вторгнення російських військ в Україну. У лютому 2023 р. таких було 72%. Чинну українську владу винуватять 2,6%, українських державних діячів усіх років незалежності – 5,7%, США, ЄС і НАТО – 3,2%. Натомість майже чверть (24,1%) вважають, що у початку повномасштабної війни в Україні винні всі перелічені, що істотно більше, ніж у лютому 2023 р. (13,7%). Разючих регіональних відмінностей у цьому питанні не фіксується, хіба що серед мешканців центральних областей частка тих, хто вважає головним винуватцем розв'язаної війни російську владу, менша за половину – 48,7%.

Українці поступово знижують свої очікування щодо можливого завершення війни. Так, частка тих, для кого прийнятною умовою укладання миру була б лише повна і безумовна капітуляція країни-агресора, виплата нею компенсацій та репарацій за завдану шкоду в повному обсязі, знизилася із 42% у 2023 р. до 32% у 2024 р. Натомість рівномірно зросла частка прихильників інших, більш компромісних, варіантів миру: повернення до державних кордонів 1991 р., включно з Донбасом і Кримом (з 25,1% у 2023 р. до 27,3% у 2024 р.); припинення вогню та відведення військ обох сторін від лінії зіткнення (з 10,9% до 14,6%); повернення під український контроль територій, окупованих після 24 лютого 2022 р. (з 9,2% до 11,5%); перетворення нинішньої лінії зіткнення на державний кордон з країною-

агресором, якщо це відкриє шлях для вступу України до НАТО і ЄС (з 2,9% до 4,8%). Найменша частка прибічників максималістського бачення майбутнього миру – серед мешканців Сходу (25,9%) і Півдня (20,7%). Повернення до державних кордонів 1991 р., включно з Донбасом і Кримом, як прийнятну умову миру підтримують 39,3% мешканців Сходу і лише 19,6% мешканців Заходу.

Менше ніж третина респондентів (30,9%) сприйняли військову операцію Збройних сил України в Курській області РФ як переломний момент у війні, який зміцнив позиції України. Близько чверті (23,9%) вважають, що ця операція нічого не змінила в перебігу війни. Кожен восьмий (12,4%) побоюється, що ця операція ослабила позиції України. І 32,3% не мають чіткої думки з цього приводу.

Суспільство стурбоване тим, як війна впливає на людське ментальне здоров'я. Передусім ця стурбованість стосується психологічного стану військовослужбовців. Понад половину респондентів (51,7%) цілком згодні і ще майже 35% скоріше згодні з тим, що усім військовим, які брали участь у бойових діях, потрібна спеціалізована психологічна допомога. Особливо виразною ця думка, яка може перетворитися на упередженість, є на Півдні, де цілком або скоріше погоджуються із цим твердженням понад 97% опитаних.

Понад 80% респондентів цілком або скоріше згодні з тим, що від початку повномасштабного російського вторгнення ментальне здоров'я їхніх близьких і знайомих значно погіршилося. І лише кожен десятий (10,7%) опитаний не бачить ознак такого погіршення у своєму оточенні. Для мешканців південних областей ситуація з ментальним здоров'ям оточення має гірший вигляд (убачають значне погіршення майже 90%), на Сході – дещо кращий (75,2%), ніж у середньому по вибірці.

А втім, чверть опитаних (25,1%) вважають, що під час війни не варто дбати про ментальне здоров'я, є важливіші справи. Майже 64% із цим не згодні. З цього питання значно виразнішими за регіональні є міжпоколінні відмінності. Серед респондентів віком 18-29 років частка тих, хто не погоджується з необхідністю відкладати турботу про ментальне здоров'я заради важливіших у воєнний час справ, сягає 72%, тоді як серед громадян, старших за 56 років, так вважають трохи більше ніж половина (57,4%).

З повними даними опитування можна ознайомитися за посиланням <https://ispp.org.ua/2024/10/03/gromadsko-politychna-sytuacziya-v-ukraini-rezultaty-monitoryngu-gromadskoi-dumky-u-veresni-2024-r/>